

KRONIEK

TIJDSCHRIFT HISTORISCH AMERSFOORT

JRG 17 • NR 3 • SEPTEMBER 2015

6000 BOUWTEKENINGEN

12-13 SEPTEMBER 2015 OPEN MONUMENTENDAG

400 archivarissen in Amersfoort

Op 8 en 9 juni waren er 400 archivarissen uit het hele land in Amersfoort voor de KVAN-dagen. Het congres voor erfgoed- en informatie-specialisten van de Koninklijke Vereniging van Archivarissen in Nederland vond dit jaar plaats in De Flint. In het programma kwamen onderwerpen aan de orde als democratisering, Open Data en Open Overheid, de informatiemaatschappij, digitale duurzaamheid en het documenteren van de samenleving. De archivarissen hebben daarnaast genoten van het Amersfoortse erfgoed door middel van rondvaarten en rondwandelingen. Volgend jaar bestaat de oudste beroepsvereniging van archivarissen ter wereld 125 jaar, wat zij in Haarlem viert met een congres met een internationaal tintje.

Sint Ansfridus in Hoi

Ansried (ca. 940-1010) was graaf van Hoi voordat hij in 995 bisschop van Utrecht werd. Zijn vrouw was overleden en keizer Otto III had hem nodig als bestuurder. Otto gaf het graafschap aan Notger, de prins-bisschop van Luik. Zoals veel Amersfoorters wel weten staat Ansried afgebeeld op de bronzen fontein van Hoi. Onlangs was Gerard Raven daar en ontdekte hij dat deze nu in het plaatselijke Musée Communale staat, in een tentoonstelling over de restauratie en het daardoor mogelijk geworden onderzoek. Daarna komt de fontein terug op het marktplein.

Rectificatie

In het vorige nummer stond een ronde afbeelding van een boerenechtpaar, in de VS gekocht met het verhaal dat het Nederlandse immigranten betrof. Tom Slijkerman wist echter dat het een reproductie is van een schilderij van Jean-François Millet, *Angelus* (1857). Het hangt in het Musée d'Orsay, Parijs. De boeren die erop staan zijn Normandiërs. De Amerikaanse opdrachtgever van het schilderij kwam nooit opdagen...

4

6000 BOUWTEKENINGEN

7

**DE ONDERGANG VAN
HET BLEEKERSEILAND**

10

**DE KERKER VAN
'T ZAND 39**

12

**STADSARCHITECT
BOB DOGGER**

14

**VERNIEUWING VAN
KAMP AMERSFOORT**

16

**WIJKMUSEUM
SOESTERKWARTIER**

18

KRAAKPORSELEIN

20

**NIEUWE WEBSITE
UTRECHTALTIJD.NL**

VERDER IN DIT NUMMER

- 21 De schenking van Klaas Op 't Land
- 22 De fascinatie van Gerard Raven
- 23 Nieuwe boeken
- 24 Agenda

6000 bouwtekeningen

Op 12 mei zijn ruim 6000 bouwtekeningen van het gemeentelijk bureau Monumentenzorg overgedragen aan Archief Eemland. Ze dateren van ongeveer 1835 tot 1985. Wat is hun betekenis?

door **DIRK STEENBEEK**

De grote collectie is een prachtige nieuwe bron voor onderzoekers. Tekeningen van gebouwen of verbouwingen die nooit zijn gerealiseerd, geven informatie die tot nog toe bij weinig mensen bekend was. Zoals het ontwerp voor het stadhuis op de Hof uit 1825 of de tekening voor de Roethofrotonde uit 1963. Daarnaast zijn veel tekeningen een lust voor het oog.

De tekeningen zijn gemaakt door architecten en bouwkundigen die in dienst waren van de gemeente Amersfoort. En dat zijn bekende namen, zoals de stadsarchitecten W.H. Kam, C.G. Beltman, ir. C.B. van der Tak en D. Zuiderhoek. Abe van de Veen, destijds werkzaam bij bureau Monumentenzorg, heeft alle tekeningen geregistreerd en zorgvuldig voorzien van beschrijvingen. De collectie bestaat niet uit dossiers per locatie of architect, maar werd als totale verzameling gebruikt als naslagwerk voor onder andere restauraties.

De onlangs aangetreden gemeentearchivaris

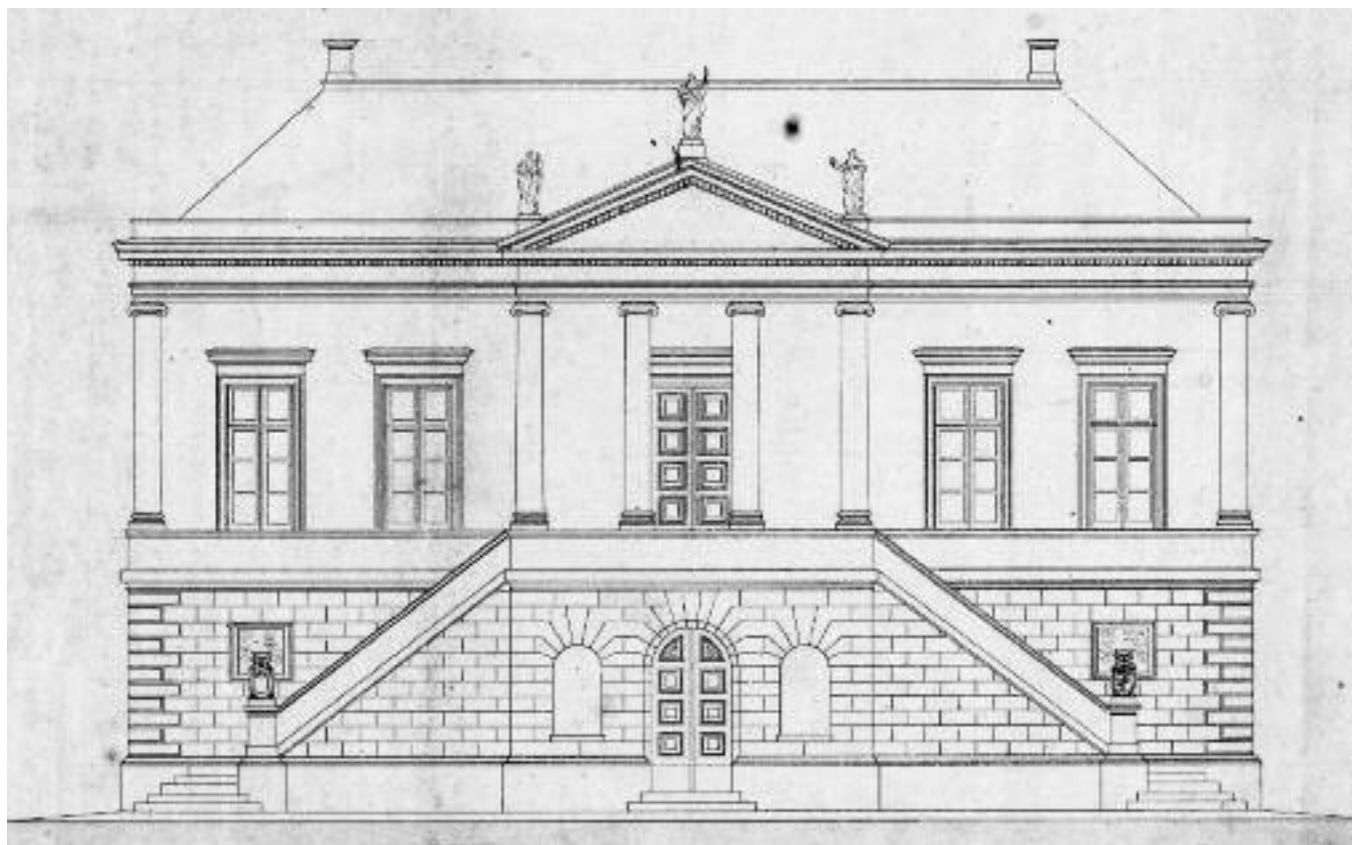
Vincent Robijn (links) krijgt de tekeningen overgedragen van hoofd Ruimtelijke Ordening en Monumentenzorg Johan Boelhouwers.

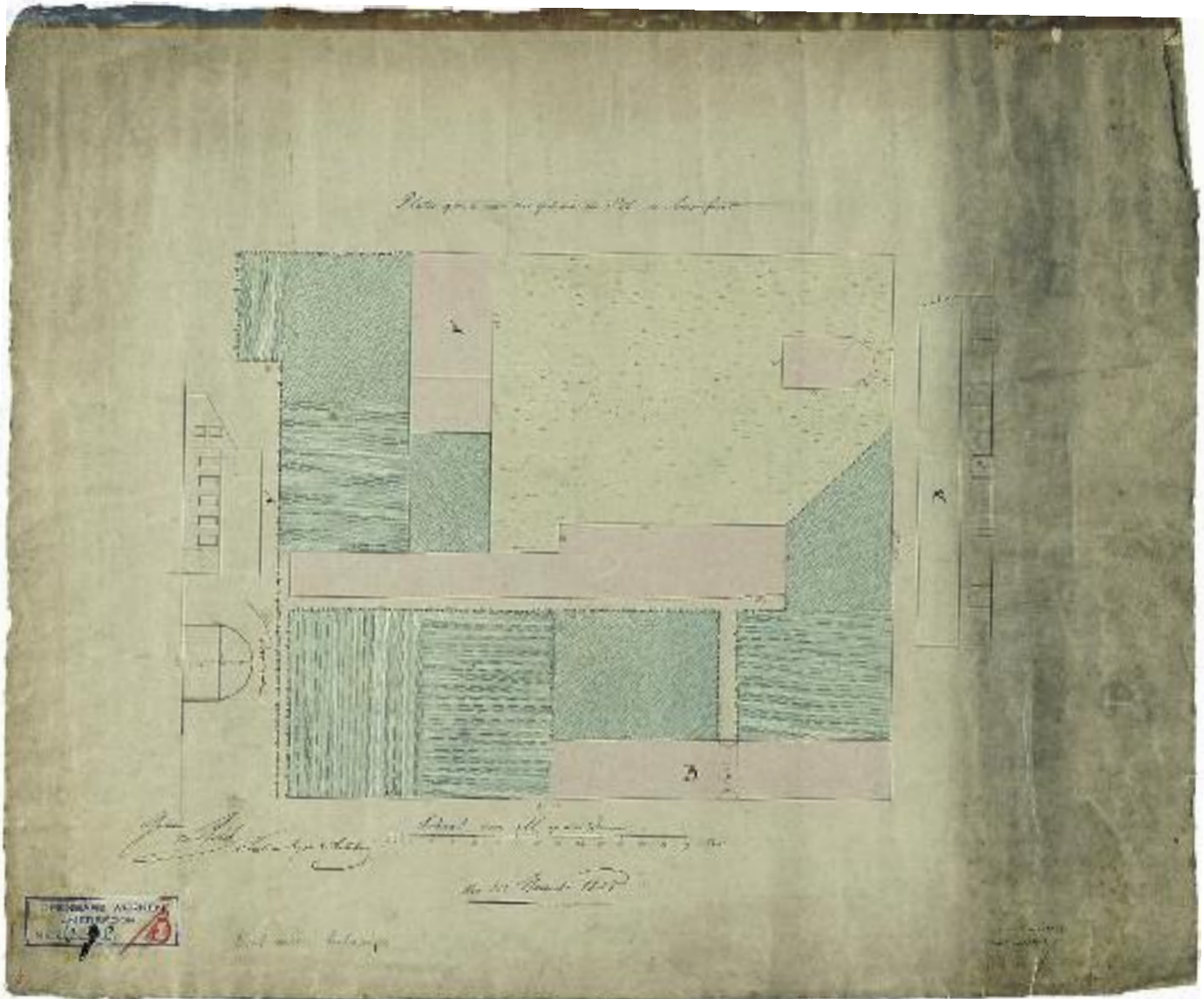

ARMEN DE POTH

Een van de meest interessante tekeningen uit deze collectie is een vrij simpel getekende en ingekleurde plattegrond van het terrein van Armen de Poth uit 1835. Interessant, omdat hierop de contouren zijn aangegeven van de gebouwen die toen op het terrein stonden. Het hoofdgebouw en de Sint-Rochuskapel, maar ook de tabaksschuur en het Pesthuis. De woningen voor ouderen die met el-

Ontwerp voor het stadhuis, 1825.

kaar het huidige hofje vormen waren toen nog niet gebouwd.

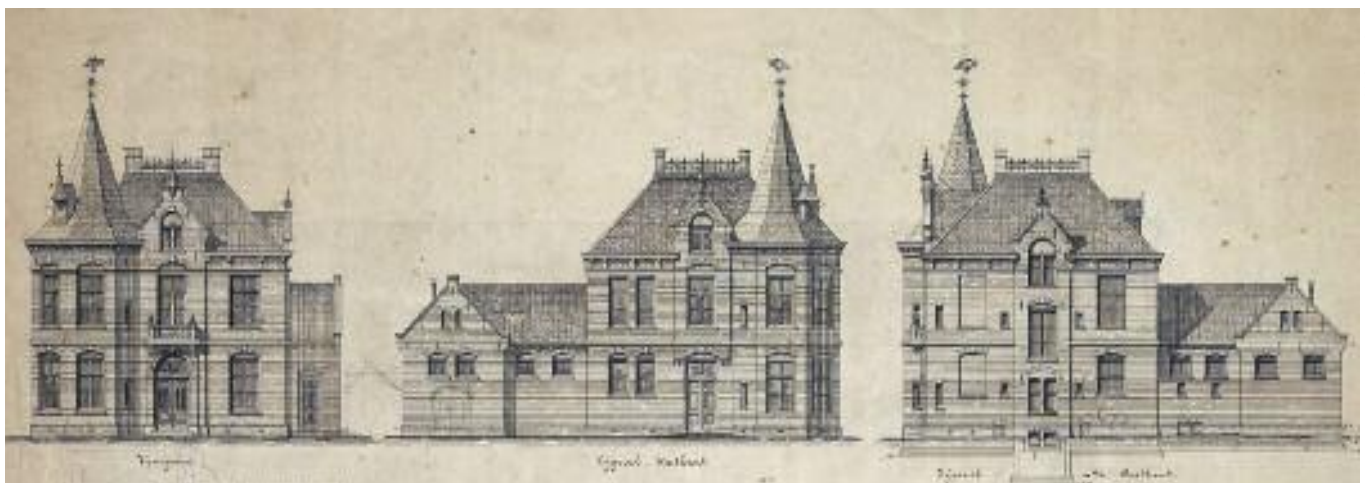
Het Pesthuis was al in 1500 bestemd voor arme zieken. Toen zich na 1667 geen pestepidemieën meer voordeden, werd het ondermeer verhuurd als tabaksschuur en muziekschool. Het gebouw is in 1892 zonder veel omhaal gesloopt. Gelukkig heeft fotograaf J.W. Wentzel het kort vóór de sloop vastgelegd. Het is de enige foto die

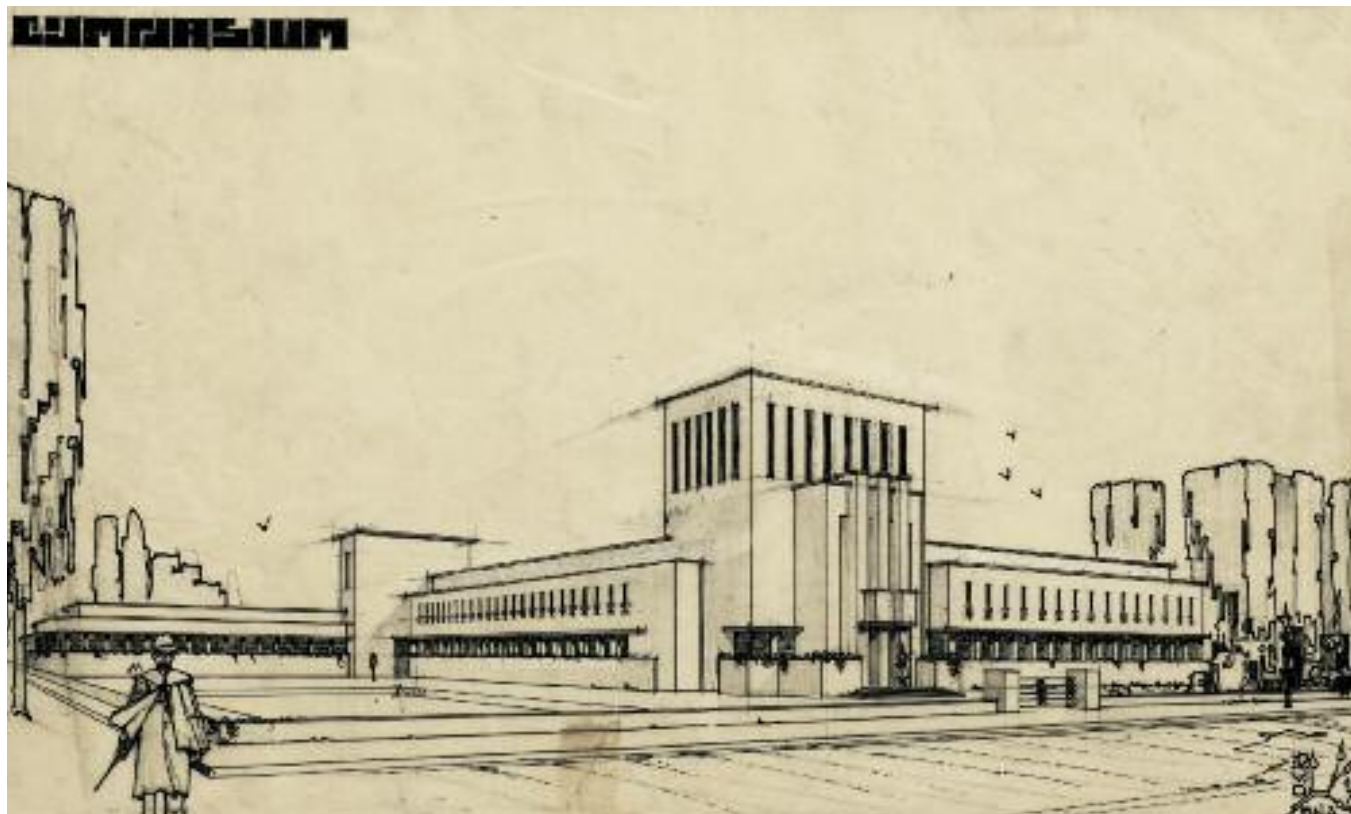
Armen de Poth met linksboven (A) het Pesthuis, 1835.

W.H. Kam, het politiebureau aan de Utrechtsestraat, 1899.

we van het gebouw hebben.

Het bijzondere van deze tekening is dat hierop niet alleen de locatie (plattegrond) van het Pesthuis op het terrein is aangegeven, maar dat ook een gevelaanzicht en een doorsnede van het gebouw zijn getekend. Ze zijn alle drie voorzien van lengtematen in ellen en duimen, die bij de invoering van het metrieke stelsel in Nederland in 1820 gelijk waren gesteld aan respectievelijk me-

ters en centimeters. Hieruit kunnen we opmaken hoe groot het Pesthuis geweest moet zijn, namelijk 10,7 m breed en 16,5 m lang. Volgens het gevelaanzicht was er tegen de westzijde van het Pesthuis een aanbouw geplaatst, voorzien van een schuin dak. De breedte hiervan was eveneens 10,70 bij een lengte van 7,5 m. Uit de doorsnede kunnen we ten slotte opmaken dat het Pesthuis een zadeldak had, maar aan de binnenkant was voorzien van een tongewelf, vergelijkbaar met dat van de Mannenzaal van het Sint- Pieters- en Bloklandsgasthuis. De hoogte van dit gewelf was 9,5 m.

Het gymnasium aan de Barchman Wuytierslaan, 1930 (ook op het omslag).

um was de eerste opdracht die Van der Tak ontving van het college van B en W, nadat hij op 1 mei 1929 was benoemd tot stadsarchitect, 28 jaar oud. In 1930 werd het terrein aangewezen als locatie voor het schoolgebouw; enkele weken later presenteerde hij zijn eerste ontwerpschetsen, waaronder deze perspectieftekening. De school werd op 28 september 1933 in gebruik genomen en wijkt slechts op details af. Niet gerealiseerd is de vijver die links zichtbaar is en waarmee de verwantschap met het raadhuis van Hilversum duidelijk blijkt. De pas gerealiseerde vijver in de voortuin van het voormalig gymnasium is op deze tekening geïnspireerd.

Het is wellicht het belangrijkste gebouw dat door Van der Tak is ontworpen. Sinds december 1986 staat het op de gemeentelijke monumentenlijst en in 2000 is het door de staatssecretaris van OCW toegevoegd aan de lijst van beschermde rijksmonumenten.

De tekening is gesigineerd met een 'takje' als frivole verwijzing naar zijn achternaam.

Het is verleidelijk om in de wandelaar links onderaan de tekening Van der Tak zelf te herkennen, maar dat is waarschijnlijk een te frivole gedachte.

Op zaterdag 12 september worden de eerste 1600 tekeningen geplaatst op www.archiefeemland.nl. Deze zijn dan ook in de webwinkel bestelbaar, als afdruk of download. De overige 4400 tekeningen zijn ook al gedigitaliseerd, maar worden door vijf vrijwilligers nog gecontroleerd voordat deze online verschijnen.

Archief Eemland

Meisjesschool aan de Bisschopsweg, 1931.

In 1835 werd het Pesthuis een kazerne. Net als de schuur op de hoek van de Coninckstraat en de Pothstraat werd het in gebruik genomen door een regiment rijdende artillerie. Vandaar waarschijnlijk de aantekening op de kaart: 'Gezien Von Pestel 1e luit[enant] der rijdende artillery, den 22e november 1835'.

GYMNASIUM

Een ander prachtig exemplaar is de afgebeelde perspectieftekening van het voormalige Johan van Oldenbarnevelt-gymnasium aan de Barchman Wuytierslaan, gemaakt door C.B. van der Tak. De bouw van een nieuw gymnasi-

Dirk Steenbeek is adviseur digitale informatie bij Archief Eemland.

HET HUIS VAN MIJN GROOTVADER

De ondergang van het Bleekerseiland

Het huis van mijn grootvader was in mijn jeugd een waar paradijs. Het werd helaas in 1985 gesloopt, maar de geschiedenis bleef me bezighouden. Dat mondde uit in een speurtocht bij Archief Eemland.

door HANS VAN DEN HEUVEL

GESCHIEDENIS

Bleekerseiland is een gebied dat direct grenst aan de oostzijde van de binnenstad. Het eiland werd geheel omsloten door helder stromend water, gevoed door de Heiligenberger- en Flierbeek. De bodem bestond uit vruchtbare grond. Bovendien waren er rijke natuurlijke bronnen aanwezig met zuiver kwelwater vanaf de Veluwe.

Op de afgebeelde kaart van De Wit met de situatie van circa 1698 zien we het eiland in vogelvlucht met boomgaarden en moestuinen. Aan de zuidoostkant aan het water De Kolk staan twee blekerijgebouwen met bleekvelden; een derde blekerij bevond zich bij de latere herberg Het Moezelvat. Halverwege de Driesjespoortweg stond nog een oud buiten: De Nagtegaal. De tracé's van de Driesjespoortweg (later Heiligenbergerweg), Bleekerstraat, Kleine- en Grootte Nachtegaalstraat zijn al duidelijk herkenbaar.

Museum Flehite

Links: F. de Wit, plattegrond van circa 1698.

Rechts: Minuutplan van het kadaster van 1825.

In de tweede helft van de 17e en de 18e eeuw ontstonden op het eiland zeven kleine percelen met *plaisir*- of speelhuizen, met tuin en stenen koepeltje. Deze ontwikkeling liep parallel met die in andere steden in de Nederlanden, bijvoorbeeld langs de Maliebaan in Utrecht. De bewoners van deze paradijsjes waren gezeten burgers uit de stad, maar konden zich uiteraard niet meten met de VOC-patriciërs langs de Vecht. In 1842 kostte een speelhuis met tuin zo'n 1150 gulden.

Archief Eemland

Aan het eind van de 18e eeuw werden er ook grotere buitenverblijven gebouwd; drie daarvan stonden aan de Stadsbuitengracht. Twee hebben het overleefd (waaronder Villa Rusthof); de derde van de familie Methorst werd gesloopt voor de aanleg van de Stadsring in 1959.

'ENE HEERENHUIZINGE'

Mijn grootvader woonde vanaf 1923 op Bleekerseiland in een herenhuis aan de Kleine Nachtegaalstraat 24 II. Dit huis werd al genoemd in 1771 in een acte van scheiding waarbij Hendrik van Eckdom, predikant te Echteld, het goed overdroeg aan zijn enige zuster Johanna.

Na Johanna's overlijden ging haar bezit in 1792 over naar haar echtgenoot Gerrit Vogelesang, notaris in Amersfoort. Na zijn dood kwam het goed in handen van zijn tweede echtgenote Catharina van Velp in 1818. Bij testament in 1801 hadden de echtelieden elkaar tot erfgenaam gekozen. De boedel van Vogelesang werd toen geschat op 12.904 gulden en het bezit werd omschreven als 'Grote tuin, daarin heerenhuizinge en tuinmanswoning gelegen buiten het Heerenpoortje in Camp Buiten'. In 1803 kocht Vogelesang nog een tuin met huisje aan de Nachtegaalsteeg (= -straat) van Geurtje Versteeg.

Jan Braet von
Überfeldt, Willemina
Hondorff Block (1852).

Catharina overleed in 1842 op 81-jarige leeftijd; ze was vijf jaar eerder weduwe geworden van Otto Scheltus, onder meer bestuurder van Amersfoort. In haar *memorie van successie* stonden vele panden en landerijen vermeld en legaten aan de 'diaconie armen hervormde gemeente' en het Burgerweeshuis, van respectievelijk 600 en 1000 gulden. Als haar woonadres werd Nieuwstraat 30 vermeld.

De twee zonen van Otto uit een eerder huwelijk waren erfgenamen van Catharina. Het ging hier om mr Isaac Scheltus, heer en burgemeester van Leusden en rechter, en Carel van Diepenheim Scheltus, die regent was. Bij de boedelscheiding in 1844 werd het 'huis en tuin staande aan de Kleine Nachtegaalstraat nr. 12' aan Isaac toegewezen. De totale waarde van zijn boedel bedroeg 22.125 gulden. Isaac woonde aan de Singel in de wijk Kamp 487, was gehuwd met Willemina Sara Hondorff Block en overleed in 1855. Uit een boedelscheiding van 1868 kan worden opgemaakt dat het 'heerenhuis met koepel en schuurtje, tuinmanswoning en tuin' werd toegekend aan Cornelia Scheltus, weduwe van Carel. Met betrekking tot hun dochters, Anna en Maria, heb ik geen documenten over dit huis kunnen vinden. De periode tot 1923 is dus duister.

Opmerkelijk is dat de adressen van bovengenoemde eigenaren in de akten allemaal in de binnenstad zijn gesitueerd. Vermoedelijk verbleef de familie Scheltus-Thomas

's zomers op het Bleekerseiland, om de drukte en de stank van de binnenstad te ontvluchten.

GROOTVADER VAN WEGEN

Voordat mijn grootvader Johannes van Wegen (1885-1964) naar Bleekerseiland vertrok, woonde hij rond 1900 in de boerderij De Ganskuyl aan de Dorresteinsesteeg. Dat agrarische gebied werd bestemd voor nieuwbouw. Het werd opgehoogd met het zand dat vrijkwam bij de aanleg van het station van D. Margadant in 1901. De wijk kreeg toen de naam Snoeckgensheuvel en de toepasselijke bijnaam 't Stort. Johannes trouwde in 1914

met Hendrika Pasker uit Hoogland, zijn broer Cornelis in 1923 met Marie Boersen. In datzelfde jaar kochten de gebroeders van een zakenman uit de Langestraat de opstallen aan, waaronder 'ene heerenhuizinge' en een 'tuinmanswoning', tevens de grote tuin aan de Kleine Nachtegaalstraat nr 24 I, II en III. Dat konden zij zich veroorloven dankzij financiering door hun zuster Marie, die een horeca-gelegenheid uitbaatte aan de Lange Koestraat te Utrecht; dat café Van Wegen bestaat nog steeds, nu al 132 jaar.

De twee gezinnen gingen aan weerszijden van de centrale marmere gang wonen. De gang c.q. hal bleef leeg en onbewoond. Johannes en Hendrika waren *goed katholiek* en kregen elf kinderen. Cornelis en Marie moesten het met drie dochters doen. Johan was werkzaam bij de Spoorwegen en had vrij reizen voor het hele gezin. Daar werd enthousiast gebruik van gemaakt tijdens het interbellum, met dagjes naar Valkenburg, Zandvoort en De Nachtwacht.

De foto rechts is genomen vanuit noordwestelijke richting. Hierop zien we een vermoedelijk 18e-eeuws, rechthoekig herenhuis met hoog oplopend schilddak en dakkapel. De portico is zonder decoratie, met rechts twee vensters en links één. Er zijn schuiframen, die bijna zeker in de 19e eeuw zijn aangebracht in plaats van de originele 18e-eeuwse roedenverdeling. Links steekt een aanbouw uit voor de keuken van Cornelis en rechts de vier maal langere uitbouw voor Johannes. De rechter uitbouw lijkt op de kadasterkaart uit 1825 reeds aanwezig. Boven de centrale schoorsteen torent nog de top van een ander rookkanaal met witte band. Die is van stoomwasserij De Vlijt.

Op de voorgrond zijn een klein deel van de sier- en moestuin en een deel van de boomgaard zichtbaar. Ook op de voorgrond bevindt zich de beerput, aangezien een riole-ring nog ontbrak. Het perceel besloeg in totaal 0,28 hectare. Niet afgebeeld op de foto is een stal waar het varken huisde. De producten uit de moestuin en het illegale varken hebben onze talrijke familieleden door de hongerwinter heen geholpen. Het doodlopende Nachtegaalstraatje was smal en had klinkers. Een koets of automo-

EEN WAAR PARADIJS

Als kleuter (geboren 1941) mocht ik komen logeren bij oma en opa, waarbij ik verwend werd door mijn nog inwonende tantes en sliep in een spannende bedstee. In de uitgestrekte tuin met groente, fruit, snijbloemen en boomgaard liep ik vrij rond en mocht ik het rijpe fruit plukken voor directe consumptie en de familie. Later kreeg ik onderricht in spitten, schoffelen, harken en mesten. Ook werd ik soms na de oogst tewerkgesteld. Bijvoorbeeld voor het door de molen halen van de snijbonen, die in een gigantische Keulse pot verdwenen. Grootvader had een bescheiden bibliotheek, ook kinderboeken. Ik verslond *Pietje Bell* en lachte daarbij zo onbedaarlijk, dat mijn tantes bezorgd kwamen informeren of ik niet goed geworden was. Kortom, ik voelde mij daar als een vis in het water en miste mijn vriendjes totaal niet.

Collectie Hans van den Heuvel

biel kon er niet door, laat staan keren. Tijdens de vele bruiloften was er dus een fraaie stoet van 80 meter lengte te bewonderen.

DE ONDERGANG

Reeds in de late jaren dertig maakte Ben Pon (later bekend als importeur van Volkswagen) plannen voor een schouwburg op het Bleekerseiland. Die werden afgewezen. De ondergang van het eiland begon in 1947 met het

TABULA RASA

weg weg Kleine Nachtegaalstraat
je werd gevoelloos plat gewalst
de gulzige wederopbouw eiste ook
de oude monumenten op,
heerenhuizen stoomwasserijen Willem III,
om die te vermalen, waarom nie

het ganse Bleekerseiland
lommerrijke speeltuin sedert eeuwen
omspoeld door helder stromende beken
Heiligenberg en Flier:
vruchtbare bodem verzand
natuurlijke bronnen verstopt

fantasieloze vinx-nieuwbouw
begint nu intussen te verleppe
langs de kale Blekerssingel
zonder water

BRONNEN

■ J.D.H. van der Neut,
*Uit de geschiedenis van
een Amersfoorts buiten-
verblijf* (typoscript 1958,
bibliotheek Archief
Eemland D 4961)

■ Archief Eemland,
familiearchief Thomas-
Scheltus (bnr 0182)

■ Interview met
mevrouw Miep Jansen-
van Wegen, 23-01-2015

Hans van den Heuvel
is architectuur-
historicus.

Kernplan, waarin het cultuurpaleis weer opdook ter vervanging van de Markthal aan de Breestraat. In 1954 kwam het uitbreidingsplan Blekerseiland en Randenbroek uit. Daarop kwamen 124 bezwaarschriften; niemand wilde daar een schouwburg.

In 1958 werd mijn grootvader verteld dat hij voor de komst van de schouwburg moest verhuizen. Hij verkocht zijn huizen en grote tuin voor een appel en een ei en verliet zijn paradijs voor een seniorenwoning in de Witte de Withstraat. De gemeente maakte bouwgrondmeters van agrarische meters en ging door met de lucratieve onteigening.

Ook de sloophamer maakt overuren: alle stoomwasserijen en met vaak monumentale schoorstenen gingen deskundig plat: De Hoop, De Lelie en De Vlijt. Zelfs de cavaleriekasernen Willem III uit 1883 bleef niet gespaard. Het laatste pand Blekerstraat nr. 30 werd gesloopt in 1980. Twee jaar later brandde het tuinmanshuis Kleine Nachtegaalstraat 24 I uit. Het herenhuis 24 II viel in 1985 ten offer aan de sloopwoede. *Tabula rasa* dus voor de nieuwbouw.

VERLOREN ERFGOED

Ongetwijfeld zouden de stoomwasserijen en kasernegebouwen nu als industrieel- en militair erfgoed zijn beschermd. Maar ook ben ik van mening dat opa's huis in deze tijd gespaard was gebleven als 18e-eeuws monument. Het was het laatste voorbeeld van een patriërs-zomerhuis. Het oude toponiem De Nagtegaal is helaas in de vergetelheid geraakt. Maar dat kan nog altijd rechtgezet worden.

HET NOTARISHUIS EN DE NONNEN

'Een genadige kerker'

Achter de voorname neoclassicistische gevel van 't Zand 39 gaat een rijk verleden schuil. Mij intrigeren vooral de zeven gewelfkelders en een 'geheime gang'. Waar dienden die voor?

door **AGNES WITTE**

Sinds de dood van oud-notaris Maarten van Daatselaar op 12 januari 2014 staat het huis te koop als woon-/kantoorvilla. Het telt twaalf riante kamers en heeft een achterhuis en een serre. Het interieur dateert uit het begin van de negentiende eeuw, maar het huis heeft een middeleeuwse kern. En dan is er natuurlijk die prachtige tuin van ruim 4000 m², grenzend aan Plantsoen-Noord.

KLOOSTER

Oorspronkelijk maakte het perceel deel uit van het Sint-Aegten- of Sint-Agathaklooster. Op Kerstavond 1399 stelde Rutger van der Doem een stuk grond aan het Grote Spui ter beschikking aan de volgelingen van Geert Grote. We kennen hem als de voortrekker van de Moderne Devotie: een hervormingsbeweging die terugging naar de basis, naar bidden en werken. Kort daarna werd het woonhuis gebouwd; hier leidden devote maagden een gemeenschappelijk leven in armoede, liefde en ootmoedigheid. In 1455 werden zij nonnen van de orde van Sint-Augustinus. Hun wederwaardigheden legden zij vast in een kroniek.

Op zijn hoogtepunt gebruikte het klooster het gebied tussen het Grote Spui, de stadsmuur, de Sint-Agathastraat en de gracht die later gedempt werd en 't Zand ging he-

Rechts: Aanbouw aan de achterzijde van de Sint-Aegtenkapel. Opname vanuit de tuin. Onder: De tuin. Links de Sint-Aegtenkapel, de witte gevels daarnaast zijn die van nr. 39.

ten. In de loop der jaren werd hier van alles gebouwd. Allereerst werd in 1410 de Sint-Aegtenkapel voltooid. Daarna lezen we in de kroniek over het lange huis, de grote put, de spinkamer, het patershuis, de *refter* (eetzaal), de keuken, het vrouwenhuis, het weeshuis, de lange brug, het *stamphuis* (met een door een paard aangedreven molen), nog een put en het ziekenhuis. Er waren ook nog een turfhuis, een houthuis en een kerkhof. Onderzoek met een georadar in de tuin heeft in 2008 uitgezonden dat er tussen 1,5 en 2,5 m. diepte nog fundamente van de kloostergebouwen liggen. Het gebouw aan 't Zand 39 was oorspronkelijk bijna even hoog als de Sint-Aegtenkapel, maar na 1759 is de bovenste verdieping er af gehaald.

Ergoedfoto.nl/R.J. Stöver

Ergoedfoto.nl/R.J. Stöver

RAMPEN

De zusters augustinessen moeten hier geen gemakkelijk leven hebben gehad. De ene ramp volgde na de andere: belegeringen door de Geldersen, enorme stadsbranden, rooftochten door Geuzen en wolven, hongersnood, overstromingen, een muizenplaag waardoor al het koren verloren ging, de pest. Tenslotte kwam in 1579 de Hervorming, maar de zusters hadden geluk: ze mochten in het klooster blijven wonen, al viel de schout hen geregeld lastig.

LASTIGE NON

En dan was er het kleinere menselijke leed. Een mooi voorbeeld is Mechtelt Rutgers. In 1629 liep zij weg uit het klooster, met medeneming van haar 'bedt, kleederen en-

de [spinne]wyel, ende voorts met alle haar tuygh'. Gelukkig kreeg ze berouw en ze keerde weer terug. Na uitgebreid boete te hebben gedaan werd ze weer in genade aangenomen door de prior van Windesheim (het moederklooster) en de nonnen richtten een 'genadige kercker' voor haar in. Dat deden ze wel met tegenzin.

Korte tijd later ging Mechtelt er opnieuw vandoor, met een list. Ze kreunde alsof ze ziek was, wist zo te sleutel van de slaapzaal te bemachtigen en nam alles mee waar ze recht op dacht te hebben. Vervolgens belandde ze in de gevangenis 'op Bisschophof' (De Observant). Opnieuw redde de prior haar; hij plaatste haar in een ander klooster. De rekening van veertig gulden voor dit laatste verblijf ging naar het Sint-Aegtenconvent. Ten slotte zwoer ze dat ze tegen haar wil in het klooster gezet was en eigenlijk nooit non had willen worden. Ze werd vrijgelaten. Haar familie eiste en ontving de dertig gulden

Eén van de zeven kelders, misschien wel de 'genadige kerker' van Mechtelt.

Links: Het klooster op de kaart van Blaeu, 1647.

LITERATUUR

■ F. Boerwinkel jr., *Cronyk van Sint Aagten Convent : een kloosterkroniek uit de 15-17e eeuw* (Amersfoort 1939)

Sandra Hovens, *'t Zand 39* (informatie-document bureau RO/ Monumentenzorg gemeente Amersfoort 2015)

Timo d'Hollosy en Maarten van Dijk, *Zocherplantsoen, noordkant* (Centrum voor Archeologie gemeente Amersfoort 2009)

Agnes Witte was fotoconservator van Archief Eemland en is nu vrijwilliger bij het archief en Museum Flehite.

bruidsschat terug die het klooster bij haar intreding had gekregen.

Voor de liefhebber zijn er nog veel meer mooie verhalen te vinden in de kroniek. Vermoedelijk bewaarden de zusters deze in hun 'brandkast', die overigens nog zichtbaar is aan de achterkant van de Sint-Aegtenkapel: een aantal tinnen kokers in de dikke muren, waarin belangrijke papieren bewaard werden.

GEHEIME GANG

In 1637 overleed de laatste non en drie jaar later werd het grootste deel van het kloosterterrein verkocht aan de broers Marten en Rudolph Codde plus Willem de Leeuw. Dit brengt ons op de 'geheime gang', oorspronkelijk de bedding van de Oude Eem. Het verhaal gaat dat schuilen het klooster bevoorraadden, zodat de nonnen ongezien hun voedsel in ontvangst konden nemen. Inderdaad zien we in de kadewand bij 't Zand 39 een duiker en tussen de gewelfkelders ligt een bakstenen overkluizing. Zo stond het water uit de Westsingel een tijd lang in contact met een smal waterloopje in de achtertuin. De Oude Eem heeft wel degelijk ooit ditzelfde traject gelopen; aan de overkant van de stadsgracht stroomde hij verder naar het noorden. Maar de overkluizing lijkt een zeventiende-eeuws kanaaltje te zijn, de Sloot van Codde, die (deels) is gegraven in de reeds verzande oude Eem-loop. Met dit water dreven de gebroeders Codde de volmolen van hun lakenfabriek aan. Ze hadden daartoe ook nog de beschikking over een bron. Deze bron is nog steeds te vinden, in de tuin.

Met dank aan Simeon Bodden, Albert Boersma, Ton Reichgelt en Dirk Steenbeek.

STADSARCHITECT VAN AMERSFOORT 1971-1992

Bob Dogger

Op menig sigarendoosje zijn de eerste contouren ontstaan van nieuwe gebouwen. Een romantische benadering van het architectuurvak, die ook opgaat opgaat voor Bob Dogger. Hij was de laatste ontwerpende stadsarchitect van Amersfoort tot nu toe.

door **ANTON GROOT & MAX CRAMER**

OPLEIDING

Wilhelmus Barend Dogger werd op 4 januari 1939 geboren in Amsterdam, in een gezin met drie oudere broers. Op de Uitgebreide Technische School maakte hij zich de technische vaardigheden van het bouwvak eigen. Daarna volgde hij een praktijkgerichte opleiding aan het Hoger Technisch Instituut (HTI) in Amsterdam. Deze was in 1939 opgericht, in een tijd van grote vraag naar gespecialiseerde technici. In 1965 startte Bob de voortgezette en hogere avondcursussen van de Amsterdamse Academie van Bouwkunst, waar werken en leren samen op gingen. Het kostte hem vijf jaar. Dogger kreeg zijn ontwerplessen van Herman Hertzberger, Ton Alberts, Dick Apon en Joop de Wolf. Docenten stedenbouw waren Hein Klarenbeek, Siegfried Nassuth en F.J. Zandvoort. Een trend aan de Academie was destijds het configuratieve ontwerpen, dat door Piet Blom het structuralisme werd genoemd.

Links: Bob Dogger.

Boven: De bibliotheek in Zielhorst.

Tegelijk werkte Bob als architect bij L.H.P. Waterman (1912-1988) in Amsterdam. Op dit bureau ontwierp men een paviljoen voor een hemofiliekliek in Huizen, verbouwingen aan het Centraal Israëlitisch Ziekenhuis in Amsterdam, het Sinaï Centrum in Amersfoort, verpleeghuis Bornholm in Hoofddorp, een joods kinderkuis in Amsterdam, het conservatorium in Den Haag, de synagoge voor de liberaal joodse gemeente in Amsterdam en woningbouwcomplexen door het hele land.

Bob Dogger trouwde met Dinie Goebertus, eveneens uit Amsterdam. Ze kregen twee kinderen: Joost en Hannah. Dogger was zeer geïnteresseerd in science fiction. Daar-

over kon hij altijd boeiend vertellen, zeker vanaf het moment dat hij zich met het ontwerpen van ruimteschepen ging bezighouden.

STADSARCHITECT

In 1971 solliciteerde Dogger naar de functie stadsarchitect van Amersfoort. Dat was een flinke positieverbetering. Hij zou verantwoordelijk worden voor het ontwerpen van openbare gebouwen, scholen en woningbouw in opdracht van de gemeente. De directeur van de dienst Gemeentewerken stond aan het hoofd van de organisatie. De stadsarchitect gaf leiding aan circa 10 tot 15 personen: de afdeling Bouwkunde met de tekenkamer, technici voor bouwtechniek en bouwfysica, hinderwet, drank- en horecawet, reclames en hygiëne. Daarnaast werkten er opzichters om de uit te voeren werken te begeleiden. Ten slotte waren er de afdeling Monumentenzorg (restauraties) en vanaf 1984 de afdeling Archeologie. Daarnaast

had de stadsarchitect overleg met de afdeling Stedenbouw over projecten en randvoorwaarden die leidden tot uitbreiding van de stad.

In Amersfoort gingen goede architecten en organisatie-talenten Dogger voor als stadsarchitect. Voor de Tweede Wereldoorlog Christinus Bonifacius van der Tak (1929-1945), daarna David Zuiderhoek (1945-1955) en ten slotte Bart Linssen (1956-1966). Allen waren bij hun aanstelling nog jonge mannen. Daarmee nam de gemeente een risico, maar profiteerde ook van een zekere geldingsdrang van deze jonge aanstormende talenten. Behalve Van der Tak zijn de laatste drie stadsarchitecten opgeleid aan de Academie van Bouwkunst Amsterdam.

Brandweerkazerne in Kattenbroek.

een geheel van ideeën over architectuur, stedenbouw, meubilair en dergelijke rond gedachtegoed van de Benedictijner monnik Dom Hans van der Laan). Linssen overleed in 1971. Pas daarna kwam Dogger in beeld.

BEKENDSTE WERKEN

Het architectonisch werk van Dogger is divers. Zijn bekendste werken zijn het politiebureau aan de Van Asch van Wijkstraat en het VVV-gebouwtje op het Stationsplein. Beide zijn inmiddels afgebroken; het politiebureau is vervangen door een nieuw gebouw. Ander werk is De Groene Stee in Liendert, dat een aansprekend voorbeeld is van het structuralisme in Amersfoort. Verder twee bibliotheekgebouwen: in Zielhorst (met de schuine dakpartij) en in Hoogland. Dogger tekende voor de Brandweerkazerne in Kattenbroek, die er als een fort uitziet en volkomen past in het stedenbouwkundig plan van Ashok Bhalotra (van het bureau KuiperCompagnons in Rotterdam). Ten slotte verschillende sportgebouwen, waaronder die in Sportpark Zielhorst, het Stadspark Schothorst en het zwembad in Hoogland.

MOEIZAME PROCEDURE

Linssen kreeg in juli 1966 eervol ontslag uit zijn functie. In februari waren sollicitanten opgeroepen, maar na vele ronden was er geen stadsarchitect te vinden die tevens als adjunct-directeur kon optreden. Linssen werd gevraagd nog enkele jaren adviezen te geven. Hij ontwierp in deze periode enkele grote gebouwen in de stad: twee schoolgebouwen in Liendert, de sporthal in Schuilenburg en de Brandweerkazerne aan het Smallepad. De kazerne was één van de mooie voorbeelden van de architectuurstroming Bossche School (een verzamelnaam voor

De Groene Stee in Liendert.

Anton Groot is lokatiehoofd Icoon bij Scholen in de Kunst. Max Cramer is medewerker van bureau RO/Monumentenzorg gemeente Amersfoort.

TOEGIFT

In 1992 verviel de functie van stadsarchitect. Eind jaren tachtig, begin jaren negentig ging er nog veel meer vak-kennis verloren door reorganisatie van de gemeentelijke diensten. Daarna moest die kennis opnieuw wordt ingehoord bij bureaus. Dogger was toen nog jaren secretaris van de Welstandscommissie. In deze functie bleek zijn talent om moeilijke zaken eenvoudig uit te leggen. Veel burgers die bouwplannen bij de gemeente indienden, hebben van deze vaardigheid geprofiteerd. Vandaar dat deze laatste periode binnen het oeuvre van Dogger van groot belang is geweest voor Amersfoort. Ook al was hij geen ontwerpend architect meer, door deze activiteiten bleef hij op afstand verbonden met het architectenvak. Dogger overleed op 7 juni 2014, op een leeftijd van 75 jaar.

Leer nooit te vergeten!

Kamp Amersfoort bereidt zich voor op een ingrijpende uitbreiding en vernieuwing. Daarmee kan de educatieve taak nog beter worden vervuld. Wat gaat er allemaal gebeuren?

door **WILLEMEN MEERSHOEK & PASCALLE KALJÉ**

Nationaal Monument Kamp Amersfoort is een van de drie bekendste Nederlandse herinneringscentra. In de periode 1941 tot 1945 hebben ongeveer 37.000 veelal politieke gevangenen voor korte of langere tijd vastgezet in dit doorgangs- tevens strafkamp, dat onder direct bevel stond van de SS.

GEDENKPLAATS

Na de oorlog wilde men de verschrikkingen zo snel mogelijk vergeten en werd het kamp volledig ontmanteld. Hoewel er alleen fundamenten overbleven is de beklemming voelbaar gebleven. Tot de jaren negentig is de vernietiging van alles wat met het kamp te maken heeft gehad stapsgewijs doorgezet. Totdat een groep oudgevangenen en geïnteresseerden besloot dat het bewaard moest blijven. Na een moeizame periode werd Kamp Amersfoort in 2000 aangewezen als een nationaal monument. In 2004 is er een mooie, bescheiden gedenkplaats gerealiseerd; deze symboliseert het herrijzen van de herinnering uit de grond, uit de vergetelheid.

Door de groei van het bezoekersaantal is de gedenkplaats te klein geworden. Ook willen de bezoekers meer weten over de plek en de personen die hierbij betrokken zijn geweest. De noodzaak tot uitbreiding en vernieuwing van Kamp Amersfoort is groot. De urgentie deze plek vol

herinnering te behouden is misschien nog groter: hier kan de bezoeker voelen, bezinnen en leren.

REGIONALE SAMENWERKING

Kamp Amersfoort ligt centraal in Nederland, midden in een gebied met een rijke militaire geschiedenis. Met maar liefst drie kazernes in Amersfoort (jaren '30-'40), de Grebeline, Forten De Bilt, Blauwkapel en Lunetten, en het onlangs geopende Nationaal Militair Museum in Soesterberg.

Op een steenworp afstand van Kamp Amersfoort ligt Rusthof, een begraafplaats met bekende en onbekende soldaten en een Russisch Ereveld. De slachtoffers van Kamp Amersfoort zijn daar in de meeste gevallen herbe-graven. Onder hen 101 Sovjet-soldaten die er zijn omgebracht, deels door ontberingen, deels door executie. Kamp Amersfoort hoort thuis in deze militaire geschiedenis, maar springt eruit door de aard van de plek en het

geweld jegens allen die er gevangen hebben gezeten. Er zijn nog meer plekken in de omgeving waar men geconfronteerd is met oorlog, geweld en rechteloosheid van mensen. Het sluit ook aan bij de nieuwe belangstelling voor de Eerste Wereldoorlog, die nu wordt belicht in Huis Doorn. Nauwe samenwerking maakt het behoud van de herinnering mogelijk.

VUGHT EN WESTERBORK

Kamp Amersfoort is minder bekend dan de andere Nederlandse kampen, Vught en Westerbork. Ook daaruit spreekt de noodzaak om de samenwerking van dit jongere monument met de andere herinneringscentra en verzetsmusea te verbeteren. Een inhaalslag is noodzakelijk. Door samenwerking te zoeken met hogescholen, universiteiten en Defensie wordt het mogelijk om bezinningscentra op te zetten, trainingen te ontwikkelen voor geüniformeerden, scholen een platform te bieden en in gesprek te gaan met jongeren.

ZICHTBAARHEID

De plek waar het kamp heeft gestaan is authentiek. Hier is het gebeurd. Maar wanneer men Kamp Amersfoort bezoekt, is het niet duidelijk waar het precies lag. In het gebied staan nu andere gebouwen dan destijds. In de plannen voor uitbreiding en vernieuwing is rekening gehouden met het gebruik van moderne technieken waarmee een blik geworpen kan worden over het voormalige kampterrein. Hierdoor wordt de geschiedenis weer zichtbaar. Zeker wanneer dit samengaat met een overzicht van de richtingen waarheen gevangenen werden getransporteerd. Amersfoort was een doorgangskamp naar onder

andere Neuengamme, Natzweiler, Auschwitz (via Westerbork) en Vught.

Ook wordt alles duidelijker met het verbeteren van zichtlijnen in het gebied rond de schietbaan en het duidelijker markeren van de plekken waar mensen zijn geëxecuteerd en opgegraven. De voormalige appèlplaats wordt straks omsloten met Cortenstaalplaten, waardoor de beklemming weer voelbaar wordt.

VERDERGAAND EERHERSTEL

Vernieuwing en uitbreiding van Kamp Amersfoort heeft ten doel de wrede geschiedenis te blijven vertellen en is een eerbetoon aan de vele slachtoffers. Een moreel ijkpunt en leerplek voor waarden en normen, voor goed en fout, voor vrijheid en grondrechten. Naast de herdenkingen staat de educatie voorop, zowel voor jongeren als volwassenen.

Breng een bezoek aan Kamp Amersfoort. Bekijk ter plaatse de maquette en vernieuwingsplannen voor een bijna driemaal zo groot gebouw. Zo komt er meer ruimte voor tentoonstellingen, tafelgesprekken en educatie, en de biografie van plek en personen (slachtoffers, daders en omstanders).

Willemien Meershoek is directeur Nationaal Monument Kamp Amersfoort, Pascalle Kaljé is medewerker Communicatie.

Kamp Amersfoort is afhankelijk van subsidies, sponsorgelden, vrijwillige bijdragen en schenkingen. Steun Kamp Amersfoort en word Beschermer (uw gift is aftrekbaar).

Stichting Nationaal Monument Kamp Amersfoort
Loes van Overeemlaan 19, 3832 RZ Leusden
033 461 3129 • www.kampamersfoort.nl

EEN GEMÊLEERDE WIJK MET EEN MARKANTE GESCHIEDENIS

Wijkmuseum Soesterkwartier

Het Wijkmuseum is opgericht in 2008. Roel Buitenhuis en Joke Sickmann zijn hier vanaf het begin bij betrokken geweest en vertellen er enthousiast over.

door **FEMKE VAN DE KOLK**

Het Soesterkwartier kent een lange geschiedenis. De wijk is nauw verbonden met het station en de spoorwegen. Het is een klassieke arbeiderswijk. Dat is terug te zien in de kenmerkende arbeiderswoningen, met name in het midden van de wijk. De Dollardstraat daarentegen werd veelal getypeerd als de Goudkust van het Soesterkwartier. Daar woonden de beter gesitueerden. De wooncarrière liep parallel aan het werk: wanneer je van conducteur opklom naar machinist, was het logisch dat je naar een ander gedeelte van de wijk verhuisde. De wijk kent ook veel laagbouw, is kleinschalig en overzichtelijk. Vandaag de dag is het Soesterkwartier een gemêleerde wijk. De oudere, authentieke Soesterkwartierders wonen veelal in de Bloemenwijk en de corporatie-woningen. De 'nieuwkomers' en de winkeliers zijn er over de rest van de wijk verspreid. Roel: 'Het Soesterkwartier is een pareltje. Een wijk die een hoge mate van trots en solidariteit heeft. De wijk heeft potentie om nog verder te komen, zeker als het gaat om duurzaamheid en verbondenheid.' Maar, vult Joke aan, 'het Soesterkwartier kan ook als een gesloten gemeenschap over komen. Er is geen eenduidige typering van te geven'. Kortom, het is een veelkleurige wijk.

NOSTALGIE

Rond 2000 is de belangstelling voor de historie van het

Soesterkwartier aangewakkerd, mede doordat het wijkbeheer nadacht over de toekomst. Het motto was: 'Als je naar de toekomst kijkt, dan ook naar het verleden'. Dat heeft de basis gelegd voor de eerste activiteiten rond de

Boven: Twee voormalige burens kwamen elkaar na dertig jaar weer tegen in het museum. Links de heer De Wit (inmiddels overleden), rechts de heer Reuver. Onder: Gevel museum.

geschiedenis van de wijk. In de etalages van de toenmalige wijkwinkel aan de Noordewierweg zijn fototentoonstellingen gehouden. Deze hebben de basis gelegd voor de collectie. In 2008 is de oprichtingsakte van het Wijkmuseum ondertekend. Naast Roel en Joke staan de namen van Jac. van der Heiden, Hennie Mosterd en Bart Noordewier. Er kwamen succesvolle projecten als De Sprekende Kast (een meubel vol historische verrassingen) en de expositie Puntenburg.

EIGEN PLEK

Toen de wijkwinkels werden getroffen door bezuinigingen moest het Wijkmuseum elders onderdak zoeken. De Stichting Welzijn Amersfoort vroeg woningbouwcorporatie Portaal om hulp. In de Sint-Bonifatiusstraat mocht in 2012 het Wijkmuseum een woning betrekken en inrichten. Dat was zoals Roel Buitenhuis het omschrijft 'een mooie verrassing; het heeft ons gewoon overvallen'. Het museum is een nostalgische wandeling door het verleden van de wijk.

SCHENKINGEN

Dat brengt ons meteen bij de collectie. 'Veel van de collectie is ook daadwerkelijk afkomstig van de wijkbewo-

ners zelf', vertelt Joke. Veel is geschonken aan het Wijkmuseum, maar er zijn ook bruiklenen. Op de vraag wat het pronkstuk is, wijst Roel naar de kassa uit de voormalige bakkerij Rijper aan de Puntenburgerlaan. Maar ook een bon van Peli-wrijfwas en een collectebus uit de Sint-Henricuskerk worden gezien als bijzonder. En nog steeds groeit de collectie.

Onder leiding van Gezina Knegtmans worden de collectie beschreven en de tentoonstellingen samengesteld. Er is een werkgroep *oral history* die er voor zorgt dat de verhalen achter de collectie bewaard worden. Onlangs heeft het Wijkmuseum diverse schoolreünies georganiseerd. 'Dat was een groot succes. Wel meer dan 90 oud-leerlingen uit het Soesterkwartier kwamen naar het Wijkmuseum om herinneringen op te halen', vertelt Joke enthousiast. 'Zelfs oud-bewoners *all over the world* komen weer terug naar het Soesterkwartier en het Wijkmuseum.' Het Wijkmuseum wordt volledig door vrijwilligers gerund. Zij zijn onmisbaar voor het verzamelen en beheren van materiaal over de geschiedenis van de wijk. Bijvoorbeeld het historisch onderzoek, de geluidstechniek van de diverse interviews met de bewoners en de diverse educatieve projecten.

Boven: Keuken met doorkijk naar huiskamer.

Onder: De kassa van bakkerij Rijper en een cadeaubon van Peli.

Femke van de Kolk studeerde geschiedenis.

GESCHIEDENIS LEEFT

Het Wijkmuseum kan zich verheugen in warme belangstelling. Bij de start hebben de initiatiefnemers een bijeenkomst georganiseerd in de Emmaüskerk. Naast de 'echte' Soesterkwartierders, kwamen ook de nieuwkomers. Joke: 'De acceptatie onder de oude bewoners is vrij groot. We proberen de hele geschiedenis van het Soesterkwartier in beeld te brengen, met verhalen, met gebruiksartikelen en foto's. Dat leeft. Dat is ook te merken aan het bezoek: 5700 mensen kwamen kijken in de afgelopen twee jaar.'

Dat het verleden leeft, blijkt ook uit het feit dat het boek *Dit is het Soesterkwartier* een tweede herdruk mocht beleven. Dit is volledig samengesteld door de wijkbewoners; de eindredactie werd wel professioneel gedaan door Anemarie Postma.

Het Wijkmuseum heeft potentie voor de toekomst, mede vanuit de betrokkenheid en de inzet van de wijk. Juist nu de wijken steeds belangrijker worden, zal men er meer van willen weten. Het is dan ook van belang dat de kennis van het verleden steeds aangevuld wordt, niet alleen door de oudere generatie, maar ook door de jongere. Dat is de uitdaging voor de komende periode!

Handel, oorlog en kraakporselein

Tijdens opgravingen zijn verschillende borden gevonden met als decoratie een Wan-Li-rand. Wat zijn dat voor borden en hoe zijn ze hier gekomen?

door EVELYN SCHEEPSMA

De borden zijn genoemd naar de Chinese keizer Wan Li (1573-1619). Ze vallen op door de fraaie blauwe decoratie op een witte ondergrond. Dit verfijnde, 'Chinees' uitziende product was een geduchte concurrent voor het inheemse aardewerk. In zekere zin een aanwijzing voor de globalisering van de Europese handel.

HANDEL EN OORLOG

De eerste Europeanen die handel met China dreven waren Portugezen. De ontdekkingsreiziger Vasco da Gama (1469-1524) bereikte in 1497 als eerste India via een route rond Afrika. Hij had een goed overzicht van de producten die de islamitische en hindoestaanse kooplieden uit China haalden, zoals specerijen, zijden stoffen en porselein. De Portugezen waren in 1514 de eerste Europeanen die Kanton via de zee bereikten. Lissabon werd de thuishaven voor Aziatische goederen in Europa; Nederlandse kooplieden kochten hier hun producten. Een andere belangrijke stapelplaats was Antwerpen.

In diezelfde periode speelde zich in de Nederlanden een geloofsstrijd af. Karel V was heer der Nederlanden, koning van Spanje en keizer van Duitsland; hij kan gezien worden als de machtigste vorst uit de 16e eeuw. Als overtuigd katholiek voelde hij zich verplicht het protestantisme in zijn rijk met wortel en tak uit te roeien.

In 1555 deed Karel V troonsafstand; hij droeg het gezag over aan zijn zoon Filips II. Aanvankelijk was de verhouding tussen hem en stadhouder Willem van Oranje vriendschappelijk. Al snel veranderde dat, want Filips pakte de ketters nog harder aan dan zijn vader. De gevolgen voor de handel waren desastreuus. De Opstand van de Nederlanden tegen Spanje zou de import van Aziatische goederen via Lissabon onmogelijk maken. Portugal werd door Spanje geannexeerd en de Nederlandse schepen werden in de Spaanse havens in beslag genomen.

Toen in 1585 ook Antwerpen in Spaanse handen viel verloren de opstandige gewesten daarmee hun rijkste bolwerk. Tienduizenden calvinisten vluchtten naar het noorden, onder wie veel ambachtlieden en rijke kooplieden. Dat was een belangrijke impuls voor diverse steden, met name voor Amsterdam. Als antwoord op al deze ontwikkelingen besloten Nederlanders hun waar voortaan zelf in de Oost te gaan kopen. Uiteindelijk leidde dit tot de

oprichting van de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) in 1602.

KRAAKPORSELEIN

Toen de Portugezen hun monopolie bedreigd zagen vielen zij VOC-schepen aan. Dat leidde weer tot het enteren en opbrengen van Portugese schepen, ofwel *kraken* (afgeleid van *caracque*, een type zeilschip). De te koop aangeboden lading werd hiernaar *kraakporselein* genoemd. Door toedoen van de VOC leerden de Nederlanden het Chinees porselein op veel grotere schaal kennen. Eerder was dit in Europa bijna uitsluitend in bezit van vorsten geweest. Vergeleken met het Europese aardewerk was het Chinese veel fijner. Dit exotisch uitziende product zou weldra razend populair worden.

DELFTS BLAUW

Om aan de grote vraag naar Chinees porselein te kunnen voldoen begonnen met name Delftse plateelbakkers de vormen en motieven van het oosterse porselein te imiteren. Het aardewerk werd aan beide zijden van wit tinglazuur voorzien, waarop vervolgens de blauwe decors werden aangebracht. Zo ontstond een verfijnd product van aardewerk dat de verschijningsvorm van porselein had, maar bij gebrek aan de benodigde grondstof *kaolien* (porseleinaarde) geen echt porselein was.

Na de dood van keizer Wan Li nam de onrust in China toe en kwam de aanmaak van porselein vrijwel tot stilstand. Zo zagen de *porseleyn-backers* in Nederland hun kans schoon en werd het Chinees porselein op ongeëvenaarde wijze geïmiteerd en op grote schaal geproduceerd. Hoewel de vroegste imitaties nog tamelijk onbeholpen waren, slaagden plateelbakkers er tegen het einde van de 17e eeuw in fraaie nabootsingen te maken.

De in vakken verdeelde Wan-Li-rand (de *vlag*) van borden en schotels werd versierd met bloemen, vruchten, strikken en gelukssymbolen. De binnenzijde (de *spiegel*) kreeg een voorstelling die onder meer kon bestaan uit flora, fauna of mensen in een landschap, veelal met een symbolische betekenis.

Borden van dit type aardewerk zijn in Amersfoort onder andere teruggevonden bij opgravingen in de Muurhuizen (1994), op het Sint-Jorisplein (1997) en Achter de Arnhemse Poortwal (2005). Zij vormen de stille getuigen hoe handel en oorlog elkaar kunnen verzwakken en versterken.

LITERATUUR

■ Dingeman Korf, *Nederlandse majolica* (Bussum 1981)

■ Michiel Bartels, *Steden in scherven* (Amersfoort 1999)

Evelyn Scheepsma is vrijwilliger bij het Centrum voor Archeologie van de gemeente Amersfoort.

**Bord, 17e eeuw, gevonden bij opgraving
Muurhuizen 62 (1994)**

Vlag: vakken met afwisselend een Lange Lijns (Chinese vrouw) en bloemmotieven. Spiegel: decoratie van Lange Lijzen in een bergachtige omgeving.

**Bord, 17e eeuw, gevonden bij opgraving
Sint-Jorisplein (1997)**

Vlag: vakken met afwisselend gelukssymbolen, onder meer castagnetten en een lantaarn, een perzikbloem (symbool van onsterfelijkheid) en een strik. Spiegel: decoratie in het medaillon van overvliegende eend (symbool van huwelijkse trouw) en bloeiende (perzik)struiken.

**Bord, 17e eeuw, gevonden bij opgraving
Achter de Arnhemse Poortwal (2005)**

Vlag: vakken met afwisselend een perzik, een strik en een artemisiablاد (symbool van gezondheid) met krulwerk. Spiegel: decoratie in het medaillon van een boekrol (symbool van waarheid) en artemisiablاد met krulwerk.

**Fragment van bord, 17e eeuw, gevonden bij opgraving
Achter de Arnhemse Poortwal (2005)**

Spiegel: decoratie in het medaillon van een gans (symbool van huwelijksgeluk) en een buffel/bizon (symbool van landbouw en voorjaar) omgeven door planten en camelia(?)bloemen (symbool van schoonheid en gezondheid).

UtrechtAltijd.nl

De website UtrechtAltijd.nl wil het Stichtse erfgoed makkelijker toegankelijk maken voor een breed publiek. Verhalen, activiteiten, voorwerpen en bezoekplekken worden in samenhang aangeboden.

door **WILLEMKE LANDMAN**

Er ligt een enorme rijkdom besloten in het Utrechtse landschap, in kastelen en buitenplaatsen, in collecties van Utrechtse musea en archieven en in de lokale kennis van historische verenigingen. Sinds kort is dat allemaal te vinden op één website.

VOOR WIE?

UtrechtAltijd.nl is er voor iedereen die meer wilt weten over de provincie. Zo biedt de website de bewoner informatie over zijn of haar eigen omgeving. Zij kunnen verhalen en beeldmateriaal vinden over hun eigen leefomgeving en het verleden ervan ontdekken. Ook zien ze wat er de komende tijd in een buurt te doen is: een wandeling, een tentoonstelling of een speciale activiteit voor het hele gezin. Daarnaast is de website er ook voor de cultuurtoerist. Wat is er waar te doen en wat zie je dan? Een bezoek plannen wordt zo een stuk makkelijker en leuker! UtrechtAltijd.nl is ook interessant voor leerlingen uit het primair en voortgezet onderwijs en voor vrijwilligers en amateur-onderzoekers.

UtrechtAltijd.nl biedt de mogelijkheid om verhalen, voorwerpen en activiteiten te waarderen, erop te reageren en het te delen via sociale media. Je kunt foto's toevoegen via Instagram en een eigen selectie van favoriete voorwerpen maken. Zo draagt de bezoeker zelf bij aan de website.

Willemke Landman is senior-adviseur Erfgoed en E-cultuur bij Landschap Erfgoed Utrecht.

DANKZIJ WIE?

De website is opgezet door Landschap Erfgoed Utrecht (LEU) en gefinancierd met subsidie van de provincie. Voor de redactionele inhoud van UtrechtAltijd.nl is voortgebouwd op de rijke inhoud van CollectieUtrecht.nl en Erfgoed-Utrecht.nl. Met de komst van UtrechtAltijd.nl zijn de oudere websites opgeheven.

Belangrijk voor het succes van dit webplatform is de samenwerking met de erfgoedinstellingen in Utrecht. Voor

een groot deel is de inhoud van hen afkomstig. Diverse collecties van deze instellingen zijn gekoppeld aan de website. De verhalen en activiteiten worden toegevoegd door de erfgoedinstellingen, vrijwilligers en LEU. Heeft u interesse om ook samen te werken aan de website, kijk dan bij Partners of stuur een bericht naar info@utrecht-altijd.nl.

LEU heeft voor de nieuwe website ook samengewerkt met partner-platforms binnen en buiten de provinciegrenzen. Met een beetje geluk kun je tegenwoordig op onverwachte plekken nieuwe informatie vinden over je familie of een thema dat je interesseert!

Klaas op 't Land

De Amersfoortse kunstenaar Klaas Op 't Land (1925) heeft museum Flehite een selectie uit zijn werk gegeven.

Klaas op 't Land met *Mirakel van Amersfoort* (2011), gemaakt voor de tentoonstelling *Maria, idool van alle tijden*.

Ik ben geboren in Amsterdam, in 1925. Tijdens de Duitse bezetting begon ik de avondcursus tekenen; daarna kwam de Rijksacademie van Beeldende Kunsten. Door de oorlog en mijn dienstdienst in Indië duurde het allemaal wel wat langer. Mijn lievelingsvak was beeldhouwen bij prof Piet Esser. Het tekenen raakte zo wat op de achtergrond. Ik ging graag mijn eigen weg en trok me niets aan van de verheerlijking van abstractie door Cobra en academies.

Rechts: Perronbeeld (brons, 1988).
Links: *Den Treek* (aquarel 1982).

Zo bedacht ik zelf het thema van het perenhouten beeld *Hortus* (1968), een ontmoeting van mens en vegetatie. De man en de boom houden elkaar vast en beschermen elkaar. Hierin komt mijn aandacht voor natuurbescherming naar voren. Zingeving zit in al mijn werk; dat is altijd een beeld van menszijn.

In 1967 kwam ik naar de omgeving van Amersfoort, als creatief therapeut. In die tijd heb ik weer veel getekend.

Na mijn pensionering in 1987 kreeg ik meer tijd om te beeldhouwen en te tekenen. De volgende vijf jaar heb ik verschillende Perronbeelden in brons en terracotta gemaakt, met allerlei reizigers.

Mijn contact met Museum Flehite ontstond toen ik voorstelde voor de expositie *Maria, idool van alle tijden* een beeld te maken. Daarna schonk ik nog enkele typerende beelden, die meteen geëxposeerd werden. Tot slot heeft het museum al mijn tekeningen doorgenomen en een goede dwarsdoorsnede geselecteerd.

Ik ben blij dat er zoveel werk van mij in een museumcollectie is gekomen. Als je 90 wordt ga je immers nadenken wat er met je werk moet gebeuren na je dood. Ik heb meer bewaard dan mijn kinderen kunnen houden. Het is ook bijzonder dat de hele collectie van Museum Flehite op het web staat; mijn werken komen daar nu bij. Het leukste is dat het museum een aantal dierbare stukken in vruchtgebruik heeft gegeven. Zo kunnen mijn vrouw en ik er nog een tijd van genieten!

<https://sites.google.com/site/klaasoptland>

Gerard Raven

Annet van Goor, Clara Insinger en Gerard Raven in het depot van het kerkelijk bureau, 2012

Liesbeth Schipper

Toen ik geschiedenis studeerde in Leiden kwam ik ook studenten theologie tegen. Maar in de collegebanken van kerkgeschiedenis vond ik het bar saai. Zo gaat dat met jonge mensen. Pas door bestuursfuncties kreeg ik er later meer belangstelling voor. Door mijn artikelen en rondleidingen zeggen mensen dat ik wel iets van de Amersfoortse kerkgeschiedenis weet.

PAPIERBERG

En zo kwam er een eervol verzoek. Met ingang van 2010 zouden hervormden, gereformeerden en lutheranen fuseren tot protestantse gemeente Amersfoort. De algemene kerkenraad voorzag dat daarmee drie archieven vanaf 1951 zouden worden afgesloten en vroeg mij als projectleider. Alle papieren moesten immers worden geordend en zuurvrij overgepakt voordat Archief Eemland ze zou accepteren. Dat leek me een mooie klus, omdat ik in mijn vorige baan ook archieven had geïnventariseerd. Museum Flehite was net heropend en ik dacht dat ik wel wat vrije tijd over had. In een jaar zouden we toch een heel eind moeten komen.

Eigenlijk wisten we niet waar we aan begonnen en dat was maar goed ook. De bergen papier op verschillende lokaties waren niet te overzien. Die paste beslist niet in het nieuwe depot van het kerkelijk bureau en dat van Archief Eemland was vol. Wel konden we bijna de helft vernietigen, vooral financiële stukken. Ik bofte met

Leden van de OVF vertellen hoe hun specialisme ook waarde kreeg voor het Amersfoortse erfgoed.

De beschrijvingen van de eerste archieven zijn al te vinden op archiefeemland.nl/collectie.

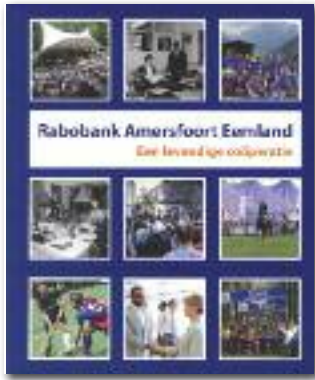
Voor inzage in stukken jonger dan vijftig jaar is toestemming nodig.

vrijwilligers die door hun bestuurlijke ervaring wisten hoe dingen vroeger gelopen waren; dat is voor zo'n ingewikkeld archief essentieel. We kregen geweldige steun van Sjoukje Straub van Archief Eemland, die een bliksemcursus gaf en steeds adviezen gaf. Later kwam Clara Insinger bij ons team, die zelf archivaris is.

SCHIMMEL EN LACUNES

Het leuke was dat we de kerkgeschiedenis als een film voorbij zagen trekken. We lazen over ons bekende mensen en hun lief en leed. Ook ontdekten we veel oudere stukken en foto's die we nooit eerder hadden gezien. Schimmel door waterschade losten we op met fotokopiëren. Heel soms ontbraken belangrijke stukken, zoals notulen. Zoektochten langs oud-bestuursleden leverden leuke gesprekken en onverwachte mappen op, bijvoorbeeld van vrouwenvereniging Monica of contacten met Oost-Duitsland. De jaren 2005-2009 zijn vaak alleen digitaal bewaard en die konden we meestal wél vinden.

We zijn inmiddels zes jaar verder en denken dit jaar af te ronden. In die tijd zijn er vijftien medewerkers gekomen en gegaan. Na de ingebruikname van het nieuwe depot van Archief Eemland in 2014 hebben we bijna 700 dozen (85 strekkende meter) ingeleverd. Daarbij zitten ook het gereformeerde archief vanaf 1837 en alle wijkarchieven. We zijn een belangrijk stuk Amersfoorts erfgoed rijker.

[Inga van Uchelen,] **Rabobank Amersfoort Eemland : een levendige coöperatie**

[Amersfoort 2015], 160 pp, als relatiegeschenk, maar wel te zien op www.rabobank.nl/amersfoorteemland

Het doel was 'de ziel bloot te leggen van de uitgangspunten' van verleden en toekomst. Daar is men goed in geslaagd. De acht plaatselijke banken die geleidelijk zijn gefuseerd komen elk aan bod.

Burchard Elias, 'Robert Maria Kemperink, Beverwijk 5 juni 1940-Ugchelen 21 november 2013', **Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden** (2013-2014) 91-98

Rob Kemperink was decennia lang redacteur van tijdschrift en jaarboek *Flehite* en schreef diverse standaardwerken over de Amersfoortse geschiedenis. Deze biografie is iets uitgebreider dan die in het jaarboek *Flehite* 2014.

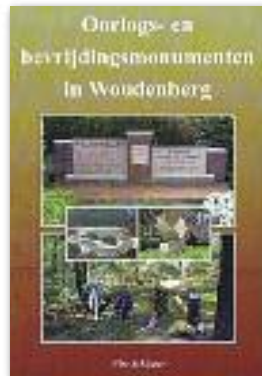
R.M. Kemperink (red. Burchard Elias en Han Tetterode Ravestein), **Liefde voor de Middeleeuwen : een bloemlezing uit zijn artikelen** (Apeldoorn: E.Th. M. Kemperink-Middeldorp, 2015), ISBN 978 90 821 6432 9, 215 pp, € 15,-

Bundel artikelen die niet gemakkelijk te vinden zijn, bijvoorbeeld de begintijd van Amersfoort en het Mirakel.

T. van der Geugten, **Van water tot SAP : geschiedenis van het pompstation in Amersfoort**

(Amersfoort, SAP advocaten, 2015), 40 pp, ook te zien op www.sapadvocaten.nl

De letselschade-advocaten hebben een nieuw kantoor aan Hogeweg 205. Ter gelegenheid daarvan is de geschiedenis van het pand onderzocht.

Wim Schipper, **Oorlogs- en bevrijdingsmonumenten in Woudenberg**

(Woudenberg: eigen beheer, 2015), ISBN 978 90 8234 810 1, 84 pp, € 12,50

Aandacht voor de slachtoffers staat centraal, maar ook de achtergronden van de gebeurtenissen en monumenten zijn helder in beeld gebracht.

M. Oskam, **Oorlogsdagboek van mijn vader**

(Hardenberg: Uitgeverij Heijink, 2015), ISBN 978 94 6254 235 8, 73 pp, € 12,95

De 18-jarige Gerrit Jan Oskam uit het Soesterkwartier werd in 1943 in Keulen te werk gesteld.

Dick de Boer, Juliette Duisterwinkel en Ludo Jongen, **In het water gevonden : het Amersfoortse Mirakelboek**

(Hilversum: Verloren 2015), ISBN 978 90 8704 505 0, 296 pp, € 25,-, verschijnt 25 september.

Hertaling van een afschrift van het boek dat verloren is gegaan. De 542 wonderen rond het Mariabeeldje maakten van Amers-

foort een bedevaartstad van de eerste orde. De auteurs zijn specialisten op dit terrein en passen het boek mooi in de middeleeuwse context.

Jan Carel van Dijk en Wim ter Hart, **Amersfoort op haar hoogte**

(Amersfoort: Stichting Flehite Publicaties 2015), ISBN 978 90 8207 481 9, 88 pp, € 14,95

Na het artikel in het vorige nummer is het luchtfotoboek uitverkocht. De OVf bracht een tweede druk uit met enkele kleine correcties.

Jan van de Kuinder, **1640 : van Nijkerk naar Nieuw-Nederland**

Nijkerk 2015), € 9,95

Boek bij de emigratie-expositie *Op reis met Arend van Curler* (zie p. 24). Dit is een hertaling van een boek van Lyte Engelberts uit 1930.

Alle de Jonge en Annelies Krekel-Aalberse, 'Zilveren theelepeltjes van het Hofje De Armen de Poth in Amersfoort' in **De Stavelij : jaarboek van de Nederlandse Zilverclub**

(2013) 121-123

In 1928 zijn deze lepeltjes met het logo in de vorm van een pot gemaakt naar aanleiding van een restauratie.

H. Michielse en J.V.M Out (red.), **Van Andriessen tot van Zutphen : honderd erflaters tussen Vecht en Eem**

Nijkerk, Nabij Producties Nijkerk, 2015), ISBN 978 94 9205 509 5, 141 pp, € 17,50

Deze bundel geeft een kijkje in het leven van bijvoorbeeld kunstenaars, docenten en wetenschappers uit deze streek. De eersten stammen uit de 8e eeuw, de meesten uit het recente verleden.

SANDRA HOFMAN & GERARD RAVEN

De activiteiten vinden plaats in Museum Flehite, tenzij anders vermeld; NGV in De Brug, Schuilenburgerweg 2. Tentoonstellingen zijn geordend op einddatum.

NGV = Nederlandse Genealogische Vereniging, <http://amersfoort.ngv.nl>
OVF = Oudheidkundige Vereniging Flehite.

Dinsdag 8 september, 20-22 uur
OVF-lezing door Janny Venema: zie het groene blok.

Dinsdag 29 september, 20-22 uur
OVF-lezing door Hans Krabbendam: zie het groene blok.

Woensdag 14 oktober, 19-22 uur
Tussen droom & daad. Lezingen over het verwezenlijken van dromen i.h.k.v. de Maand van de Geschiedenis. Zandvoort aan de Eem, Eemlaan 100. Zie www.maandvandeGeschiedenis.nl.

Dinsdag 27 oktober, 20-22 uur
OVF-lezing door Sander Wassing: *De Bloedraad*. N.a.v. de Maand van de Geschiedenis.

Dinsdag 24 november, 20-22 uur
OVF-lezing door Nelleke Moot: *Voedingsgeschiedenis*. Thema: Gezondheidscultuur.

7 november–11 januari 2016
Collectie Roetgering. Tentoonstelling van moderne kunst in Museum Flehite.

5 september–27 augustus 2016
Werkzaam Soesterkwartier. Waar is de industrie gebleven? Het Wijkmuseum haalt ze voor u op. Tentoonstelling in het Wijkmuseum (zie onder). Deze groeit aan door wisselende onderwerpen. In september en oktober: de oudste industrie aan de Eem.

www.amersfoortopdekaart.nl

Zoek de historische afbeeldingen van elke plek in Amersfoort en/of voeg nieuwe toe. Een combinatie van de collecties van o.a. Archief Eemland en Museum Flehite.

Wijkmuseum Soesterkwartier

Sint-Bonifaciusstraat 61, elke zaterdag van 12.00-17.00 uur en op afspraak. 033 463 5661, www.wijkmuseum-soesterkwartier.nl

TENTOONSTELLINGEN OVER EMIGRATIE

T/m 25 oktober

Thuis in twee werelden: de mooiste emigratieverhalen. Tentoonstelling in Museum Flehite. Het vorige nummer van de *Kroniek* is hieraan gewijd

T/m 26 december

Op reis met Arend van Curler. Van Curler emigreerde in 1637 naar Nieuw-Nederland. Daar stichtte hij de stad Schenectady, die een levendige stedenband met Nijkerk heeft. Zie: www.museumnijkerk.nl.

T/m 31 december

Droom & Daad. Tentoonstelling over emigratie in drie perioden: de Bunschoter Teunis Eliassen die in de 17e eeuw naar Amerika vertrok en de voorvader werd van Elvis Presley; 1910, het thema van het boek op p. 27; emigranten betrokken bij Heinen & Hopman Engineering BV in de laatste halve eeuw. Zie: www.museumspakenburg.nl.

Dinsdag 8 september, 20-22 uur

OVF-lezing door Janny Venema (New Netherland Research Center, Albany, NY): *Nieuw-Nederland 1625-1664*.

Dinsdag 29 september, 20-22 uur

OVF-lezing door Hans Krabbendam (Roosevelt Study Center, Middelburg): *Nederlandse emigratie naar Amerika 1840-1940*.

Historisch Café /

Spreekuur familiegeschiedenis

11 dec, 8 jan, 12 febr, resp. 17-18 en 14-16 uur. Zie: www.archiefeemland.nl.

Open huis Centrum voor Archeologie

Iedere woensdagmiddag van 14.00-16.30 uur kunt u de werkplaats en expositieruimte bezoeken. Tevens spreekuur voor eigen vondsten. Langegracht 11, toegang gratis.

verschijnt viermaal per jaar. U kunt het blad thuis ontvangen door lid te worden van:

- Oudheidkundige Vereniging Flehite voor € 30,-, waarbij u ook het jaarboek Flehite ontvangt
- Stichting Archeologie Amersfoort voor € 25,- per jaar, met optie jaarboek Flehite

Oudheidkundige Vereniging Flehite

Secretaris: Jan Carel van Dijk
Toscastraat 1 • 3816 TH Amersfoort
033 475 12 49
secretariaat@historisch-amersfoort.nl
www.historisch-amersfoort.nl

Museum Flehite

Postbus 699 • 3800 AR Amersfoort
033 247 11 00
info@museumflehite.nl
www.museumflehite.nl
Bezoekadres: Westsingel 50
Open: di-vr 11-17 uur, za-zo en tweede feestdagen 12-17 uur

Afdeling RO/Monumentenzorg Amersfoort

Postbus 4000 • 3800 EA Amersfoort
033 469 48 16
ma.cramer@amersfoort.nl
Bezoekadres: Stadhuisplein 1
Open: ma-vrij 9.00-17.00 uur (graag op afspraak)

Archief Eemland

Postbus 4000 • 3800 AE Amersfoort
033 469 50 17
archiefeemland@amersfoort.nl
www.archiefeemland.nl
Bezoekadres: Het Eemhuis, Eemplein 73
Open: ma-vr 9-17 uur; inzien van originele stukken alleen op afspraak

Stichting Archeologie Amersfoort (STAA)

Archeologisch Centrum
Postbus 4000 • 3800 AE Amersfoort
033 463 77 97
fme.snieder@amersfoort.nl
www.amersfoort.nl/archeologie
Bezoekadres: Langegracht 11
Open: wo 14-16.30 uur en op afspraak

Redactie

Max Cramer • Lydia Edelkoort •
Floor de Graaff • Gerard Raven •
Esther Slijkerman • Francien Snieder

Redactieadres

Gerard Raven, Museum Flehite
Breestraat 80 • 3811 BL Amersfoort
g.raven@museumflehite.nl
De redactie behoudt zich het recht voor om artikelen in te korten en/of te herschrijven, zo mogelijk in overleg met de auteur. Meninge(n) verwoord in de artikelen zijn niet noodzakelijk die van de redactie.

Uitgave van de *Kroniek* wordt mede mogelijk gemaakt door:

